

อินทกอนพอนแก่น : ความเปลี่ยนแปลงและความสืบเนื่องในการเล่นของไทยทรงดำ

โดย ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ

คำว่า “อินทกอนพอนแก่น” เขียนตามรูปแบบการเขียนที่ปรากฏในการจัดงานที่ผู้เขียนสำรวจภาคสนาม ผู้เขียนพบรูปแบบการเขียนที่ต่างไป “อินทกอน” ตามคำอธิบายของ พรพิมล ชันแสง (๒๕๔๑) กล่าวถึงการเล่นที่ปฏิบัติสืบต่อกันในช่วงเดือน ๕ และ ๖ ตามปฏิทินจันทรคติ โดยคำว่า “กอน” หรือ “คอน” หมายถึง ลูกคอนหรือลูกช่วง คำว่า “อินทกอน” เป็นการโยนลูกช่วง และเป็นโอกาสให้กับหนุ่มสาวมีโอกาสพูดคุยกัน ทำความรู้จักสนิทสนม และเกิดความรักใคร่ อย่างไรก็ตาม การเล่นดังกล่าวได้ลดบทบาท และได้มีการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้ง (พรพิมล ชันแสง, ๒๕๔๑, หน้า ๕๖-๕๗) โดยมีการจัดเป็นงานประจำปี การจัดงานประเพณีที่บ้านหัวเขาจีนกำหนดไว้ในวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๗ ซึ่งวันที่ได้รับการกำหนดและประกาศให้ทราบกันในหมู่ของชาวไทยทรงดำ (ปฏิทินที่จัดพิมพ์โดยสมาคมชาวไทยทรงดำ แสดงวันจัดงานในแต่ละหมู่บ้าน) การจัดงานรื่นเริง “อินทกอนพอนแก่น” ในหมู่บ้านไทยทรงดำในจังหวัดต่างๆ เริ่มขึ้นในช่วงปลายเดือนมีนาคมถึงต้นเดือน (วิภา สุขอยู่, ๒๕๕๗)

ส่วนคำว่า “พอนแก่น” หรือพอนแคน หมายถึง การรำร่าและการเล่นดนตรีประกอบ และกลายเป็นกิจกรรมสำคัญในการจัดงานในปัจจุบัน บทบาทของการพอนปรากฏอย่างเด่นชัดมากกว่า “อินทกอน” หรือ “อินทกอน” งานสืบสานประเพณีวัฒนธรรม “อินทกอนพอนแก่น” จึงเปลี่ยนแปลงจากการเล่นในระดับหมู่บ้านหรือระหว่างหมู่บ้าน เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อแสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์ กิจกรรมดังกล่าวกลายเป็นเวทีสำคัญในการแสดงภาพลักษณ์ของคนไทยทรงดำ โดยแสดงผ่านการแต่งกาย บทเพลง การรำร่า และเครือข่ายทางสังคมที่เกิดจากการจัดงาน

ข้อเขียนนี้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความหมายของกิจกรรมทางสังคม โดยพิจารณาเปรียบเทียบจากเนื้อหาของข้อเขียนทางวิชาการที่ปรากฏก่อนการสำรวจภาคสนาม และการจัดงานสืบสานประเพณีที่ผู้เขียนมีโอกาสเข้าร่วม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ (ตำบลทับคาบ และตำบลหนองจิก อำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี) และ พ.ศ. ๒๕๕๗ (ตำบลห้วยยางโพน อำเภอบางบาล จังหวัดราชบุรี) ทั้งนี้ ภาพเหตุการณ์ของกิจกรรม วันที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๗ เป็นเหตุการณ์หลักที่ผู้เขียนใช้ในการวิเคราะห์ ส่วนกิจกรรมที่ผู้เขียนเคยร่วมสังเกตการณ์จะได้รับการกล่าวถึงเป็นระยะ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างในบางประเด็นของการจัดกิจกรรม

การนำเสนอเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนแรก ผู้เขียนเรียบเรียงจากงานเขียนของพรพิมล ชันแสง เพื่อสรุปให้เห็นถึงรูปแบบการจัดงานและความหมายของการเล่นตามประเพณี ในส่วนที่สอง เนื้อหาอาศัยจากการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์การจัดงานสืบสานประเพณีฯ เมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๗ บ้านหัวเขาจีน จังหวัดราชบุรี และส่วนที่ ๓ เป็นส่วนของการตีความในทัศนะของคนนอก ผู้เขียนพยายามแสดงให้เห็นรูปแบบและความหมายของการจัดงานที่เปลี่ยนแปลง งานประเพณีในปัจจุบันมิได้ตอบสนองหน้าที่ทางสังคมประเพณี เพื่อการหยอกล้อระหว่างหนุ่มสาวและพัฒนาเป็นการแต่งงานเพื่อเป็นการสืบทอดเครือญาติ แต่เป็นกิจกรรมทางสังคมที่เพื่อการพบปะระหว่างหมู่คนที่มีนามตัวตน “ไทยทรงดำ” และการรักษาเครือข่ายทางสังคมของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย

การเล่นกับความหมายดั้งเดิม

อันที่จริง เรียกได้ว่าเป็นการเล่นที่ลาวโซ่งเปิดโอกาสให้ชายหญิงต่างถิ่นพบปะ เป็นทั้งการเล่นคอน หรือเล่นรำแคน โดยการโยนลูกคอนในตอนบ่าย พอพลบค่ำก็ร้องเพลงและรำแคน มีการร้องเพลงขับแก้กันไปจนถึงเที่ยงคืน และจับคู่คุยกันระหว่างหนุ่มสาม (พิมพ์นภา รัตนสิงห์ ๒๕๓๖: ๔๕) องค์ประกอบสำคัญของการเล่น ได้แก่ พื้นที่ที่เรียกว่า “ขวง” หรือ “ข่วง” สำหรับการประกอบกิจกรรม ที่นัดหมายสำหรับการอื่นก่อน โดยฝ่ายหญิงเป็นผู้กำหนด บริเวณที่กว้างพอสำหรับการต้อนรับผู้มาเยือน มีกองไฟให้แสงสว่างไว้ตรงกลาง (ลอย เสียงแจ้ว อ่างใน พรพิมล ชุนแสง ๒๕๔๑: ๕๗) และสถานที่ร่วมสร้างความสนุกสนานและความคุ้นเคยระหว่างหนุ่มสาว (ถนอม คงยิ้มละมัย อ่างใน พรพิมล ชุนแสง ๒๕๔๑: ๕๗)

หนุ่มสาวที่จะเข้าเล่นดังกล่าวมีอายุ ๑๕-๑๖ ปีขึ้นไป เด็กสาวที่สามารถปั่นเกล้าเป็นเกณฑ์ในการบอกความเป็นสาวน ส่วนชายสามารถช่วยเหลือครอบครัว คือมีสถานภาพของวัยผู้ใหญ่พร้อมที่จะมีครอบครัว (พรพิมล ชุนแสง ๒๕๔๑: ๕๘) ในเช้าของวันงานที่นัดหมายไว้ ชายหนุ่มจะรวมตัวกันพากันเป่าแคนและปรบมือเข้าลาวขวง สาวน้อยใหญ่ออกมาคุยระหว่างเป่าแคน ปรบมือ ทักทายกันโดยหมอบหรือหม่อม สามารถร้องตอบโต้กับฝ่ายตรงข้าม หากวันนั้น มีหนุ่มจากบ้านอื่นมาขออื่นก่อนไว้ก่อนแล้ว หนุ่มๆ กลุ่มดังกล่าวจะต้องเดินทางไปข่วงอื่น ส่วนในกรณีที่ฝ่ายหญิงสาวยังไม่ได้รับอื่นก่อนของหนุ่มบ้านใด ก็ยอมรับ แล้วเตรียมตัวสำหรับการเล่น (ลอย เสียงแจ้ว อ่างใน พรพิมล ชุนแสง ๒๕๔๑: ๖๐)

“หนุ่มๆหัวเข่าเงิน ๑๐ คน ๒๐ คน จะต้องไปเล่นที่บ้านอื่น เอาผู้ชายไปทั้งหมดเลย อย่างที่หนองปรง สาวๆ บ้านหนองปรงเขาจะคอยต้อนรับแล้วหนุ่มในบ้านเขาจะไม่มาร่วม มาเล่นด้วยเลย เขาจะรับหนุ่มบ้านเรา ของเราที่ไปก็จะมี(...) จะต้องมีคนเป่าแคน เขาเรียกหมอบแคน คนที่ไปขับ เขาเรียก หมอบขับ คือไปขับชมบ้าน ชมช่อง ขึ้นบ้านเขา เขาเลี้ยงข้าวปลาอาหาร ต้องชมคนในบ้าน เขาเป็นอย่างนั้นหรือบ้านเขาสาวอย่างนี้แล้วการเดินทางจากหัวเข่าเงินกว่าจะถึงหนองปรง ผ่านตรงไหนต้องร้องเป็นกลอนให้เขาฟัง เขาเรียก “กลอนเดียว” คือเที่ยวไปเที่ยวมา ชมบ้านชมช่อง ระยะทางที่มาเป็นไง ขึ้นบ้านเขาแล้วเป็นยังไง แบบนี้ เราต้องชม เป็นธรรมเนียม ที่อื่นๆ มาบ้านเราเขาก็ร้องแบบนี้ ชมมาแบบนี้” (ไพรัช บัวบังใบ ๒๕๕๕)

การเล่นต่อมจะก่อน ทั้งชายและหญิงฝ่ายละห้าถึงหกคนเท่าๆ กัน ยืนหันหน้าเข้ามากันกลางขวง โดยลูกขวงที่ทำด้วยผ้าสีเย็บเป็นสี่เหลี่ยม ยัดด้วยเมล็ดนุ่นมีสายยาวประมาณสองฟุต ฝ่ายชายจะพูดชักชวนให้ฝ่ายหญิงรับลูกมจะก่อน เมื่อรับแล้วจะโยนกลับ และขอสิ่งของของอีกฝ่ายหนึ่ง นาฬิกาข้อมือหรือผ้าขาวม้า ทอดลูกขวงกันไปมาระยะหนึ่ง และพักขับร้องจนกินข้าวเช้าของขวงนั้น ระหว่างการเตรียมอาหารชายหนุ่มจะติดตามหญิงสาว ช่วยหุงหาอาหาร เพื่อให้เห็นความขยัน อาสาตัดฟืน ต้มน้ำ ตักน้ำ และเป็นโอกาสในการดูอุปนิสัยใจคอ เมื่อทานอาหารเสร็จ ต่างฝ่ายพักผ่อน เพื่อกลับมาในช่วงเย็น สำหรับการขับร้องแสดงความรัก และการฟ้อนรำ (พรพิมล ชุนแสง ๒๕๔๑: ๖๒-๖๓) โดยมีทำรำและท่วงทำนองของแคนที่แตกต่างกัน ไว้ ๓ ลักษณะ ได้แก่ แคนย่างและรำแคนย่าง แคนเล่นและรำแคนเล่น แคนแกรและรำแคนแกร (พรพิมล ชุนแสง, ๒๕๔๑, หน้า ๖๗-๘๕)

จากนั้น ช่วงประมาณเที่ยงคืนเป็นการรวนสาวและไอ้สาว การรวนสาวเป็นช่วงที่ชายหนุ่มจะต้องจดจำรูปร่างหญิงสาวที่ตนสนใจในขณะที่ยืนอื่นก่อน เพื่อบอกแก่หัวหน้าขวงได้ถูกต้องว่าตนจะรวนสาวใด หญิงสาวพยายามปิดบังตนเอง การใช้ผ้าเปียยคลุมหน้าเพื่อทดสอบความจำของชายหนุ่ม โดยไม่มีการนัดหมาย หัวหน้าขวงทำหน้าที่ในการถามชายหนุ่ม โดยไล่เรียงหญิงสาวในช่วงแต่ละคน หากชายหนุ่มต้องการรวนสาวคนใด จะมายืนอยู่หน้าหญิงสาว จากนั้น หญิงสาวจะเดินไปบริเวณที่เหมาะสมในการพูดคุยเป็นส่วนตัว ส่วนชายหนุ่มที่ไม่มีหญิงสาวพูดคุย จะขับกล่อมชมบ้านเมือง หัวหน้าขวงต้องคอยดูแลหญิงสาว ไม่ปล่อยให้มีการล่วงเกิน การจัดอื่นก่อนจะมีไปตลอดในช่วงหลังเก็บเกี่ยวประมาณหนึ่งเดือน และเป็นโอกาสสร้างความสนิทสนม และนำมาสู่การสู่ขอแต่งงานในท้ายที่สุด (พรพิมล ชุนแสง ๒๕๔๑: ๖๔-๖๕)

ผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตสองประการ ในบริบทของสังคมประเพณี อันเกี่ยวเนื่อง นับเป็นกิจกรรมทางสังคมสำคัญอย่างยิ่งต่อการสืบทอดกลุ่มสังคม เพราะเป็นโอกาสของการหาคุณและนำมาสู่การสร้างครอบครัว การแต่งงานเองเป็นปัจจัยประการสำคัญที่ทำให้สมาชิกของกลุ่มสืบทอดกลุ่มสังคม นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านของคนไทยทรงดำ โดยเฉพาะการไปมาหาสู่กันในช่วงเวลาของงานเทศกาล ย้ำถึงชาติพันธุ์สำนึกของกลุ่ม เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และการละเล่นด้วยภาษาและท่วงทำนองที่เฉพาะของกลุ่ม เป็นองค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งที่แสดงถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ

ความหมายที่เปลี่ยนแปลงของการละเล่น

การจัดงานเทศกาลที่ผู้เขียนบรรยายถึงลำดับการจัดงานนี้ เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๗ ลักษณะของการจัดงานมีลักษณะที่เป็นทางการ การกำหนดวันที่แน่นอนในแต่ละบ้าน เช่น บ้านหัวเขาจีน วันที่ ๑๓ เมษายน ของทุกปี บ้านทับคาง วันที่ ๑๘ เมษายน ความเปลี่ยนแปลงในการทำงานนี้ เกิดขึ้นมาอย่างน้อยสิบห้าถึงยี่สิบปี งานของพรพิมล ชันแสง บันทึกเกี่ยวกับกันจัดงานประเพณีไทยทรงดำ ราว พ.ศ. ๒๕๒๘ ที่เป็นงานที่หน่วยงานราชการให้การสนับสนุน และบันทึกการจัดงานเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่บ้านทับคาง มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับการจัดงานที่บ้านทับคาง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ ที่ผู้เขียนมีโอกาสเข้าร่วม และคล้ายคลึงกับการจัดงานที่บ้านหัวเขาจีน พ.ศ. ๒๕๕๗ ด้วยเช่นกัน

ความเป็นทางการแสดงออกในสองสามลักษณะ ผู้จัดงานเป็นองค์กรปกครองท้องถิ่น หน่วยงานทางวัฒนธรรม และหน่วยงานทางศาสนาในพื้นที่ วันและกำหนดการในการจัดงานได้รับการพัฒนาไว้อย่างชัดเจน เพราะจะต้องมีการจัดทำโครงการสำหรับการใช้งบประมาณขององค์กรท้องถิ่น และการประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นประชาสัมพันธ์ขนาดใหญ่ที่ประกาศไว้ริมถนนเพชรเกษม สำหรับบ้านหัวเขาจีน กลุ่มสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยยางโพนและผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้รับผิดชอบงานที่จะจัดเตรียมงาน ตั้งแต่การเล่นกีฬาในวันก่อนการจัดงาน การจัดทำบุญในวันงาน และการจัดงานรื่นเริงในช่วงเย็น นอกจากนี้ การเชิญให้ผู้ว่าราชการจังหวัด [แต่ในปีนี้ รองผู้ว่าฯ] มาเป็นประธานในพิธี

รูปแบบการดำเนินการดังกล่าวนี้สอดคล้องกับข้อมูลของ พรพิมล ชันแสง ในการจัดงานฟื้นฟูประเพณีไทยทรงดำ เมื่อปี ๒๕๔๐ และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ ที่ผู้เขียนร่วมสังเกตการณ์จัดงานที่บ้านหนองจิกและบ้านทับคาง จังหวัดเพชรบุรี ในที่นี้ ผู้เขียนจะนำเสนอข้อมูลงานสืบทอดประเพณีวัฒนธรรม “อันเกี่ยวพันกัน” โดยอาศัยลำดับของกิจกรรมที่แตกต่างกัน ได้แก่ กิจกรรมก่อนงานรื่นเริงและงานรื่นเริงในช่วงเย็น เพื่อแสดงให้เห็นบทบาทของกลุ่มคนต่างๆ ในหมู่บ้าน และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแตกต่างกันในแต่ละสถานที่ ก่อนการจัดงานในช่วงเย็นที่มีคนต่างหมู่บ้านเข้าร่วมงาน จากนั้น ผู้เขียนจะเสนอข้อวิเคราะห์เกี่ยวกับความหมายที่เปลี่ยนแปลงในช่วงท้ายบทความ

กิจกรรมก่อนงานรื่นเริง

งานทำบุญช่วงเช้าเป็นส่วนประกอบสำคัญที่แตกต่างจากบันทึกเกี่ยวกับประเพณีและคำบอกเล่า กิจกรรมในช่วงเช้าในวันจัดงานสืบทอดประเพณีวัฒนธรรม ปรากฏใน ๓ ส่วน ได้แก่ หนึ่ง ชาวบ้านส่วนหนึ่งที่จัดเตรียมสถานที่สำหรับการทำบุญ ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำฯ ซึ่งตั้งอยู่ในโรงเรียนบ้านหัวเขาจีน สอง กลุ่มของแม่บ้านที่จัดเตรียมอาหารในโรงครัว ซึ่งตั้งอยู่หน้าอาคารเรียน และสาม กลุ่มผู้หญิงสูงอายุและเด็กสาวๆ ทอยยัดแป้งและหน้าก่อนการรวมตัวในช่วงเย็นเพื่อทำหน้าที่ต้อนรับผู้ที่มาเยือนจากต่างหมู่บ้าน

การทำบุญในช่วงเช้าคล้ายคลึงกับการจัดงานบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนาหลายแห่ง การนิมนต์พระสงฆ์ประกอบพิธี การเลี้ยงภัตอาหารเพล และการอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับหรือเจ้ากรรมนายเวร อาหารในการถวายภัตตราหารเพลมาจากทั้งการประกอบอาหารของกลุ่มที่จัดงาน ด้วยงบประมาณที่มาจากหน่วยราชการ การบริจาค และการนำอาหารมาร่วมถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ ผู้คนที่เข้ามา

ร่วมงานเป็นกลุ่มวัยสี่สิบถึงห้าสิบปีขึ้นไป โดยเฉพาะผู้สูงอายุ บ้างแต่งกายตามประเพณีด้วยการใส่ผ้าซิ่นและเสื้อคอกระเช้า และผ้าเปียง ที่เป็นสัญลักษณ์ของการร่วมในงานบุญ แต่โดยส่วนใหญ่จะใส่เสื้อผ้าในชีวิตประจำวัน เด็กน้อยจะติดตามผู้สูงอายุมาร่วมในพิธี แต่มีจำนวนไม่มากนัก

อาหารที่ถวายพระประกอบอาหารคาวและหวาน แต่อาหารที่ได้รับการอธิบายว่าเป็นอาหารเอกลักษณ์ของไทยทรงดำ คือ แกงหน่อส้ม เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในมื้ออาหาร แม่บ้านกลุ่มใหม่ปรุงอาหารที่โรงครัว ซึ่งตั้งอยู่หน้าอาคารเรียนในโรงเรียนบ้านหัวเขาจีน แม่ครัวจะทำอาหารกันแต่เช้าทั้งเพื่อใช้ในการถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์และอาหารสำหรับผู้จัดงานหรือสมาชิกของชุมชนที่มาเตรียมงานในช่วงกลางวัน และแขกที่เดินทางมาจากหมู่บ้านอื่น หรือต่างจังหวัดในช่วงเย็น กลุ่มแม่บ้านที่ทำอาหารปรุงอาหารไปตลอดทั้งวัน กระทั่งในช่วงเวลาเย็นที่อาหารทั้งหมดได้รับการจัดเตรียมไว้บนแคร่ไม้ ในสนามขนาดเล็กหน้าอาคารเรียน ซึ่งอยู่ทางด้านหลังของอาคาร ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำบ้านหัวเขาจีน

ในขณะที่เหตุการณ์การทำบุญเลี้ยงพระและการทำครัวดำเนินไป กลุ่มเด็กสาวและหญิงสาวเตรียมตัวและการแต่งกาย บางส่วนทำหน้าที่ที่สาคือการเล่นอันก๊อน บางส่วนร่วมแสดงบนเวที และต้อนรับผู้เข้าร่วมงานผู้มาเยือนจากต่างหมู่บ้าน กลุ่มดังกล่าวจับกลุ่มกันหน้าอาคารเรียน โดยมีผู้หญิงอาวุโสทำหน้าที่ใน “การปั้นเกล้า” หรือการแต่งผมให้กับเด็กสาว เด็กสาวแต่ละคนจะใช้เวลาประมาณสิบห้าถึงยี่สิบนาทีในการจัดแต่งทรงผมให้เหมาะสมกับการแต่งกายด้วยเสื้อก้อมและผ้าลายแดงโมหรือซิ่นในลวดลายอื่นในช่วงเย็น สำหรับเด็กสาวหรือหญิงสาวบางคนที่ไม่ค่อยขี้เกียจ จะมีการใช้ผมปลอมที่ทำจากเส้นไหมเทียมสีดำ มัดและแยกไว้เป็นกลุ่มๆ เพื่อใช้ในการต่อผมและเกล้าเป็นผมไว้ด้านบนศีรษะ ในระหว่างที่มีการแต่งผม กลุ่มเด็กสาวและผู้หญิงที่รอเกล้าผมหรือเกล้าผมเสร็จจะแต่งหน้า

ราวบ่ายสี่โมงครึ่ง ผู้รับผิดชอบในการต้อนรับลงทะเบียนจัดเตรียมเอกสารลงทะเบียนในต้นทหน้าอาคารศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำฯ ส่วนพื้นที่สนามหน้าอาคารเรียนโรงเรียนบ้านหัวเขาจีน ใกล้กับโรงครัวเป็นบริเวณของการจัดอาหารเลี้ยง โดยผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเลี้ยงอาหาร จัดเตรียมเก้าอี้พลาสติกจำนวนราวหกสิบตัวอยู่ตรงกลางสนาม ส่วนอาหารจัดเตรียมไว้บนแคร่ไม้หกตัวจัดเรียงเป็นรูปตัวยูรอบสนาม บนแคร่จะมีอาหารใส่หม้อและถาด หรือกระทงเพื่อเก็บความร้อน เพื่อให้คนที่มาร่วมงานรับประทานอาหาร สำหรับการตักข้าวสวยหรือข้าวเหนียว และราดแกงหรือผัดอื่นๆ ตามชอบใจ นอกจากนี้ ยังมีแคร่เครื่องดื่มและอาหารหวานที่จัดแยกไว้ส่วนหนึ่ง

ในช่วงเวลาเดียวกัน เอกชนที่รับผิดชอบในการติดตั้งเครื่องเสียงและเครื่องไฟ ทอยยติดตั้งอุปกรณ์ต่างๆ บนลานตรงข้ามกับศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำฯ ร้านค้า

งานในช่วงเย็น

บริเวณการจัดงานเป็นลานตรงข้ามกับศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำบ้านหัวเขาจีน โดยมีถนนสองช่องวิ่งขึ้นกลาง เวทีจัดตั้งไว้ในส่วนในสุดจากถนน ส่วนบริเวณที่อยู่โดยรอบเป็นที่ตั้งของร้านค้า ได้แก่ ร้านค้าของปิ้งย่างเจ็ดร้าน ร้านขายของเล่นสำหรับเด็กประมาณสองร้าน ร้านขายแผ่นซีดีสองร้าน ร้านขายเสื้อและเครื่องประดับ และร้านขายของที่ระลึกอย่างละร้าน ร้านค้าที่ได้รับความสนใจนอกเหนือจากแผงขายอาหารคือ ร้านขายตุ๊กตาบาร์บี้ที่สวมใส่เสื้อผ้าที่เป็นเสื้อ

ลักษณะของเวทียกสูงจากพื้นประมาณหนึ่งสองช่วงตัวคน โดยมีกรมพิมพ์อิงค์เจทบนไวน์วีสันเขียนว่า งานสืบสานประเพณีวัฒนธรรม อันก๊อนพ็อนแก๊น และแทนผู้ประกาศสองแทน ตรงกลางและด้านข้าง หากเปรียบเทียบกับการจัดงานที่ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำตำบลทับคาง และตำบลหนองจิก อำเภอเขาย้อย จังหวัดเขาย้อย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ นับได้ว่า เวทีในงานสืบสานประเพณีบ้านหัวเขาจีน เรียบง่าย การจัดเวทีที่บ้านทับคางมีการจำลองเรือนประเพณี บางส่วนไว้บนเวทีและเขียนชื่องานด้วยอักษรโตคำ เช่นเดียวกับ

เวทีของบ้านหนองจิก ที่มีการจำลองภาพวิถีชีวิตในอดีตด้วยการนำเสนอเครื่องใช้ทางการเกษตรไว้ที่ด้านหน้าเวที และการพิมพ์ลวดลายของการประดับกระจกข้างหมอนบนไว้นิล และแขวนไว้ที่ด้านข้างเวที

ผู้เข้าร่วมงานฝ่ายชายสวมกางเกงยาวสีดำและเสื้อโท ที่เรียกว่า “ส้วงซาฮี” และคาดด้วยกระเป๋าคำ ส่วนฝ่ายหญิงโดยส่วนใหญ่สวมเสื้อกั๊กและผ้าซิ่น เช่น ลายแตงโม และปั้นเกล้าแสดงลักษณะทางวัฒนธรรมอย่างเต็มรูปแบบ นอกจากนี้ ชาวบ้านบางส่วนสวมใส่เสื้อผ้าในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนสังเกตการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแต่งกายของฝ่ายชายที่ดูผ่อนคลายมากขึ้น ด้วยการสวมใส่เสื้อโท (เสื้อแขนยาวสีดำ แขนปล้ำตัว) แต่ใส่กางเกงยีนส์ อาจเรียกได้ว่าเป็นการแสดงออกโดยเลือกสัญลักษณ์บางอย่างประกอบการแต่งกาย

การจัดบริเวณงานมีลักษณะที่เป็นทางการแตกต่างจากคำอธิบายเรื่อง “ช่วง” จากการให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านและงานเขียนของพรพิมล ชันแสง อยู่หลายประการ หนึ่งใน การจัดเวทีการแสดงสำหรับการเปิดงานและสำหรับการนำเสนอความบันเทิง สอง การจัดแสงเสียงคล้ายกับงานวัดที่จะต้องมีการจ้าง สาม การกำหนดลำดับพิธีการของงาน เช่น การลงทะเบียนผู้เข้าร่วมงาน (จากชุมชนอื่น) การเชิญผู้เข้าร่วมงานแสดงตนบนเวที และการเชิญประธาน

ในช่วงหัวค่ำ ระหว่างรอประธานในพิธี งานสืบสานประเพณีฯ จะยังไม่เริ่มต้นอย่างเป็นทางการ ภายหลังจากการแสดงบนเวทีที่มีระยะเวลาครึ่งชั่วโมงจากการเริ่มต้น แคนววงเริ่มบรรเลงเพลง ในแต่ละท่วงทำนอง กำกับท่าเดินท่างที่แตกต่างกัน รวมถึงการพ้อนผู้เข้าร่วมพ้อนเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับทิศทางของวง ที่หมุนวนเข็มนาฬิกา กิจกรรมที่ปรากฏในลานในเวลาเดียวกัน มีทั้งผู้คนที่พ้อนอยู่ในวง คนดู คนนั่งรองานพิธีการ คนเดินซื้อของตามแผงรองาน และผู้รับผิดชอบจัดงานที่จัดแจงนัดหมายตัวแทนที่จะต้องขึ้นบนเวที ผู้ร่วมพ้อนในวงร่วมสนุกรสนานกันจนกระทั่งประธานในพิธีเดินทางมาถึง

เหตุการณ์บนเวทีเมื่อรองผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี ในฐานะประธานในพิธี เริ่มต้นลำดับด้วยนายก อบต. ห้วยยางโทน เชิญผู้จัดงานและไล่เรียงรายชื่อตัวแทนหมู่บ้านที่ลงทะเบียนไว้ก่อนหน้านี้ ราวห้าสิบแห่งขึ้นแสดงตนบนเวที และกล่าวถึงงบประมาณในการจัดงานมาจากการสนับสนุนขององค์กรท้องถิ่นในพื้นที่ และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี รวมถึงเงินอุดหนุนจากภาคเอกชน จากนั้น ผู้จัดงานเชิญให้รองผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรีเป็นประธานในพิธี หลังจากการกล่าวที่มาและความสำคัญของการจัดงานโดยนายอำเภอปากท่อ รองผู้ว่าราชการจังหวัดฯ ในฐานะประธานกล่าวเปิดงานสืบสานประเพณี ประธานในพิธีและผู้นำพิธีการบนเวทีร้องเพลงสดุดีมหาราชา สิ้นเสียงเพลงพลุจำนวนกว่าสิบลูกได้รับการจุด เพื่อเป็นหมายเหตุของการเปิดงานการเล่นอย่างเป็นทางการ

แคนววงที่เล่นมีด้วยกัน ๓ วง โดยแต่ละวงจะประชันกันด้วยจำนวนผู้ที่เข้าร่วมพ้อนแคนในช่วง เครื่องดนตรีที่เล่นประกอบด้วยแคน กลองชุด และเครื่องกำกับจังหวะอีกสองสามประเภท จังหวะของดนตรีจะเปลี่ยนสลับกันไปมาและส่งผลต่อการย่าง การพ้อนของคนในช่วง ผู้ร่วมในวงพ้อนกันไปตามการบรรเลงดนตรีและการขับร้องของวงดนตรี เป็นช่วงเวลาที่ยังคนในพื้นที่และต่างพื้นที่ร่วมสนุกรสนาน ประธานในพิธีร่วมพ้อนอยู่รายล้อมที่ จากนั้น ลากวงพ้อนและกลับ ส่วนกลุ่มชาวบ้านยังคงพ้อนกันอยู่ พร้อมๆ กับการหยุดพักสลับกับการซื้อของว่างและเครื่องดื่มที่ขายอยู่รายล้อมลานช่วง เหตุการณ์ดำเนินไปจนถึงราวเที่ยงคืน

การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของความหมาย

ในปัจจุบัน การละเล่น “อันก้อนพ้อนแก่น” บ้านหัวเขาเงินแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงหลายประการ สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนได้แก่การจัดงานที่มีลักษณะที่เป็นทางการ รูปแบบของพิธีการและการเชื่อมโยงระหว่างการจัดงานกับการใช้งบประมาณขององค์กรปกครองในท้องถิ่น นอกจากนี้ การเชิญประธานในพิธีที่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ แสดงให้เห็นถึงการกำหนดให้การละเล่นเป็น

“เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม” ที่ทางการตระหนักและให้การสนับสนุน รวมถึงการจัดการลักษณะทางกายภาพของลานช่วง เวทีสำหรับการแสดงและการเปิดงาน ลำดับของการลงทะเบียนและพิธีการต่างๆ ล้วนแสดงลักษณะที่แตกต่างจากการอันก๊อในในอดีต ที่เป็นการเล่นในระดับพื้นบ้าน และเป็นนัยหมายอย่างไม่เป็นทางการระหว่างหนุ่มสาวต่างหมู่บ้าน

ความเป็นทางการที่อาศัยการกำหนดกิจกรรมในปฏิทินระหว่างกลุ่มไทยทรงดำในจังหวัดต่างๆ กลายเป็นรูปแบบของการสร้างเครือข่ายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สำคัญ แต่ละบ้านจะทราบกำหนดการของการจัดงานและมีการจัดตัวแทนในแต่ละบ้าน “เอาแรง” ทั้งในรูปแบบของเงินสนับสนุนและการเดินทางไปรับร่วมกัน (วีณา สุขอยู่ ๒๕๕๗) นอกจากนี้ การสนับสนุนงบประมาณจำนวนหนึ่งจากราชการสะท้อนให้เห็นถึงการเปิดพื้นที่ทาง “วัฒนธรรมไทย” ที่ไม่อิงอยู่กับวัฒนธรรมไทยภาคกลางหรือศูนย์กลางการปกครอง และพุทธศาสนา

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาในรายละเอียดการจัดงาน อันก๊อในพื้นถิ่นในเวลานี้ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการสืบทอดสถาบันครอบครัวดังเช่นในอดีต เพราะโอกาสของการพบปะระหว่างหนุ่มสาวเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณี การดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจไม่อิงอยู่กับสังคมเกษตรกรรม ดังนั้น วงจรของการดำเนินชีวิตมีลักษณะอิสระมากขึ้น การเดินทางและการไปมาหาสู่ระหว่างปัจเจกบุคคลพัฒนาตามความสะดวกของการคมนาคมและการติดต่อด้วยวิถีทางอื่นๆ ที่ไม่ใช่งานเทศกาลเป็นหลักเช่นที่เคยเป็น การจัดงานอันก๊อในพื้นถิ่นจึงไม่ใช่พื้นที่ของหนุ่มสาวพบปะ ดูใจ หรือการเรียนรู้อุปนิสัยใจคออย่างที่เคยปรากฏในอดีต แต่กลับเป็นเวทีของการธำรงอัตลักษณ์ในนิยามความเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันของกลุ่มชาติพันธุ์

Hall อธิบายถึงชาติพันธุ์สำนึกใน “ลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นหนึ่งเดียวและผูกโยงกันอย่างเหนียวแน่น โดยสัมพันธ์กับบ้านเกิดและหยั่งรากด้วยเครือญาติ” (Hall 1995: 183) รวมไปถึงการอธิบายถึงความเป็นชาติพันธุ์และสิ่งที่ปรากฏในทางกายภาพ “ประเภทของบุคลิกลักษณะที่ชี้ให้เห็นว่าส่งผลต่อความแตกต่างในทางสังคม” (Applebaum and Chamblis 1997) การกำหนดความเป็นชาติพันธุ์ในทางเครือญาติและทางกายภาพ ควรพิจารณาเพิ่มเติมกับลักษณะการทางวัฒนธรรม (traits) ที่ได้รับการคัดสรรและเลือกแสดงออก ดังเช่น เครื่องแต่งกาย การตกแต่งร่างกาย และการฟ้อนและดนตรี

ความหมายของชาติพันธุ์ที่สะท้อนในการละเล่น จึงมีนัยที่กว้างกว่าการพิจารณาในสายสัมพันธ์ทางเครือญาติและทางกายภาพ แต่หมายถึงสิ่งที่แสดงออกหรือสิ่งที่ปรากฏและได้รับการกำกับความหมายโดยกลุ่มคนที่รับรองความหมายนั้น ในที่นี้ การใส่เสื้อก๊อม-ชิน-เสื้อไท-สวางฮี ฟ้อนแคน-ดนตรี-การขับด้วยภาษาไทยทรงดำ นับเป็นการคัดเลือกสิ่งที่แสดงความเป็นชาติพันธุ์ร่วมกันที่เคลื่อนออกจากความเป็นเครือญาติ ครูในโรงเรียนประถมบางคนหรือประธานในพิธีที่ไม่ใช่คนไทยทรงดำร่วมงานพิธีด้วยเครื่องแต่งกาย มิได้อิงตนเองกับความหมายไทยทรงดำ แต่เครื่องแต่งกายกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ผู้มาร่วมกันจะต้องแสดงออกร่วมกัน

สิ่งที่น่าสนใจพิจารณาในประการต่อมา คนร่วมงานอันก๊อในพื้นถิ่นคือใคร คำถามนี้สำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากพิจารณาในหลายกรณี ทางการที่ให้การสนับสนุนงานเทศกาลของท้องถิ่นหรือของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น งานผีตาโขน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐) ให้ความสำคัญกับการแปรวัฒนธรรมเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว และส่งผลให้คนในพื้นที่พยายามให้ความหมายที่แตกต่างจากทางการ แต่สำหรับงานสืบสานประเพณีวัฒนธรรม อันก๊อในพื้นถิ่น ผู้ที่มาร่วมงานคือเครือข่ายของกลุ่มคนที่นี่ยามตนเองร่วมกัน “ไทยทรงดำ”

การเวียนไปร่วมกันในระหว่างกลุ่มคนที่รู้จักหรือที่ระบุว่าเป็นเครือญาติกัน และการแสดงออกด้วยการรวมกันในเวทีของงานเทศกาลมากกว่าการตั้งตาคอยท่องเที่ยว แสดงถึงหน้าที่ทางสังคมในการรักษาความเป็นสมาชิกภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ งานอันก๊อในพื้นถิ่นมิได้มีวัตถุประสงค์ในการเป็นสินค้าการท่องเที่ยวที่เชิดชูความแตกต่างหรือความน่าพิศมัย (exotism) ของผู้คนที่ธำรงเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ในทางตรงข้าม คนในกลุ่มสมาชิกของชาติพันธุ์ไทยทรงดำกลับเลือกแสดงออกเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อสื่อสารกับทางการ

(โครงการจัดงานสืบสานวัฒนธรรมที่จะต้องมีการรายงานการใช้งบประมาณ) หรือให้กว้างกว่านั้น สังคมไทย ดังเช่น การประชาสัมพันธ์งานด้วยป้ายขนาดใหญ่ริมถนนเพชรเกษม หรือภาพของการจัดงานที่เผยแพร่บนสื่อสังคมออนไลน์ภายหลังการจัดงานเทศกาล

ทั้งนี้ ชาติพันธุ์สำนึกที่แสดงออกเหล่านี้ ไม่ได้หมายถึงการระบุถึงความแปลกแยกหรือการเรียกร้องในทางการเมือง ความเป็นชาติพันธุ์ส่วนน้อยในกำกับของความเป็นไทยที่ “ได้รับการขยายความ” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความเป็นไทยทรงดำที่อยู่ในร่มของความเป็นไทย “วัฒนธรรมที่อยู่รอบๆ กับคุณค่าหลัก” (peripheral cultures with a dominant core) (Gradburn 1997: 199) ของความเป็นชาติ ข้อสังเกตนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในลำดับของพิธีการบนเวที ชำราชากรชั้นผู้ใหญ่เป็นประธานในพิธี และกิจกรรมลำดับสุดท้ายก่อนการเปิดช่วงเพื่อความสนุกสนานอย่างเป็นทางการ ได้แก่ การร้องเพลงสุดติ่มหาราชา รองผู้ว่าราชการจังหวัดฯ ในฐานะตัวแทนของรัฐ และบทเพลงที่แสดงถึงสถาบันสูงสุดของชาติ ย้ำถึงความเป็นไทยทรงดำที่อยู่ในแผ่นดินไทย

บรรณานุกรม

พรพิมล ชันแสง. (๒๕๔๑). *อินก๋อน: ประเพณีการละเล่นของลาวโซ่ง อำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี*. นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

พิมพ์นภา รัตนสิงห์. (๒๕๓๖). *ภาษาถิ่นโซ่ง*. เพชรบุรี: โรงเรียนพรหมานุสรณ์.

ไพรัช บัวบังใบ. (๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕). ไทยทรงดำและศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำ อำเภอบางแพ. (ชีวสิทธิ์ บุญเกียรติ, ผู้สัมภาษณ์)

วีณา สุขอยู่. (๑๓ เมษายน ๒๕๕๓). ประเพณีอินก๋อนพ็อนแก๊น. (ชีวสิทธิ์ บุญเกียรติ, ผู้สัมภาษณ์)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). (๒๕๕๐). *ผีตาโขน : สนุกสนานวันบุญหลวง*. กรุงเทพฯ: เวิร์คพรีนซ์.

สุมิตร ปิติพัฒนา, บัณฑิต อ่อนคำ, และ พูนสุข ธรรมาภิมุข. (๒๕๒๑). *ลาวโซ่ง*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Applebaum, R. P., & Chamblis, W. J. (1997). *Sociology: a brief introduction*. New York: Longman.

Brown, D. (1994). *The state and ethnic politics in South East Asia*. New York: Routledge.

Gradburn, N. (1997). Tourism and cultural development in East Asia and Oceania. In S. Yamashita, K. H. Din, & J. S. Eades, *Tourism and cultural developemnt in Asia and Oceania* (pp. 194-214). Kuala Lumpur: University Kebangsaan Malaysia.

Hall, S. (1995). New cultures for old. In D. Massey, & P. Jess, *A place in the world? Places, cultures and globalization* (pp. 175-213). Milton Keynes: Open University.

Powell, R. (1997). Erasing memory, inventing tradition, rewriting history: planning as a tool of ideology. In B. J. Shaw, & R. Jones, *Contested urban heritage: voices from the eriphery* (pp. 87-97). Aldershot: Ashgate.